

Ο ΦΡΑΚΙΣΚΟΣ ΣΤ', ΔΟΥΚΑΣ ΤΟΥ ΛΑΡΟΣΦΟΥΚΩ
(1613-1680)

E.Γ. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΓΕΩΜΑΤΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

POTRAIT

DE LA ROCHEFOUCAULD

PAR LUI-MÊME

ΑΥΤΟΠΡΟΣΩΠΟΓΡΑΦΙΑ¹
ΤΟΥ ΛΑ-ΡΟΣΦΟΥΚΩ

(1659)

Για το λογοτεχνικό παιχνίδι των «Πορτραίτων», που είχε καταχτήσει για καιρό ορισμένα αριστοκρατικά παρισινά σαλόνια του Δέκατου Έβδομου Αιώνα, γίνεται διεξοδικότερα λόγος στην Εισαγωγή. Είναι νομίζουμε ενδιαφέρον να δώσουμε εδώ την Αυτοπροσωπογραφία του Λα - Ροδφουκώ, που είναι άλλωστε το πρώτο έργο του που δημοσιεύτηκε—στα 1659. Γραμμένο τον προηγούμενο χρόνο, περιλήφτηκε, με τον τίτλο Πορτραίτο του κ. R. D., (το πρώτο και το τελευταίο γράμμα του ονοματός του) σε μια συλλογή Πορτραίτων κι Έγκωμιών γραμμένων από διάφορους συγγραφείς, που δημοσιεύτηκε αφιερωμένη στην πριγκήπισσα Μονπανσιέ—(«Recueil des portraits et éloges en vers et en prose, dédiée à S.A.R. Mademoiselle» (de Monpensier)).

Ο αναγνώστης, θα μπορέσει, συγκρίνοντάς τα, με τ' Αξιώματα, που η τελική τους μορφή είναι του 1678—δηλαδή είκοσι χρόνια αργότερα— να σχηματίσει μια γνώμη για την εξέλιξη του ύφους του συγγραφέα μας, και να δει πόσο κέρδισε σε λιτότητα και δύναμη.

Κυρίως όμως θα μπορέσει να βγάλει μερικά συμπεράσματα για την ιδέα που, στα σαρανταπέντε του χρόνια, είχε για τον εαυτό του και δεν δίσταζε να τη διακηρύξει, ο οξύτατος αυτός παρατηρητής των ανθρώπινων αδυναμιών.

Μετά την Αυτοπροσωπογραφία του Λα - Ροδφουκώ, είναι διδακτικό το Πορτραίτο, που του έκανε μέσα στ' Απομνημονεύματά του ένας παλιός εχθρός του, ο περίφημος καρδινάλιος de Retz, αυτός που ο δούκας μας κόντεψε, λέει, να τον σκοτώσει κάποτε με τα χέρια του. Δεν είναι άσκοπο να σημειωθεί εδώ πως ο Λα - Ροδφουκώ αγνόησε ως το τέλος το πορτραίτο που του είχε κάνει ο εχθρός του Ντε Ρέτς, γιατί τ' Απομνημονεύματά του, δημοσιεύτηκαν για πρώτη φορά πολλά χρόνια μετά τον θάνατο του Λα - Ροδφουκώ. Αλλιώς, ποιός ξέρει αν ο συγγραφέας μας θα διατηρούσε τό Γνωμικό του αρ. 458, όπου λέει πως «σις κρίσεις τους για μάς, οι εχθροί μας φτάνουν πιο κοντά στην αλήθεια από μάς τους ίδιους»..

Είναι δίκιο να σημειωθεί ακόμα πως ο Λα - Ροδφουκώ πρώτος είχε γράψει στα 1675 ένα πορτραίτο του καρδινάλιου—λίγοι έπαινοι και πλήθος μπηχτιές— που δεν ήταν προορισμένο να κυκλοφορήσει, μα που η Κυρία de Sévigné το είχε δείξει στον καρδινάλιο «υπό εχεμύθεια». Κατά την κάπως αδιάκριτη Μαρκησία, ο de Retz «το διάβασε με όση ευχαρίστηση κι η ίδια». Πάντως, με το Πορτραίτο που ακολουθεί, η Πανιερότητά του ανταπέδωσε γενναϊόδωρα τη φιλοφρόνηση στον δούκα μας.

JE suis d'une taille médiocre, libre et bien proportionnée. J'ai le teint brun, mais assez uni; le front élevé et d'une raisonnable grandeur; les yeux noirs, petits et enfoncés, et les sourcils noirs et épais, mais bien tournés. Je serais fort empêché à dire de quelle sorte j'ai le nez fait, car il n'est ni camus, ni aquilin, ni gros, ni pointu, au moins à ce que je crois: tout ce que je sais, c'est qu'il est plutôt grand que petit, et qu'il descend un peu trop en bas. J'ai la bouche grande, et les lèvres assez rouges d'ordinaire, et ni bien ni mal taillées; j'ai les dents blanches; et passablement bien rangées. On m'a dit autrefois que j'avais un peu trop de menton: je viens de me tâter et de me regarder dans le miroir pour savoir ce qui en est, et je ne sais pas trop bien qu'en juger. Pour le tour du visage, je l'ai ou carré, ou en ovale; lequel des deux, il me serait fort difficile de le dire. J'ai les cheveux noirs, naturellement frisés, et avec cela assez épais et assez longs pour pouvoir prétendre en belle tête. J'ai quelque chose de chagrin et de fier dans la mine: cela fait croire à la plupart des gens que je suis méprisant, quoique je ne le sois point du tout. J'ai l'action fort aisée, et même un peu trop, et jusqu'à faire beaucoup de gestes en parlant. Voilà naïvement comme je pense que je suis fait au dehors; et l'on trouvera, je crois, que ce que je pense de moi là-dessus n'est pas fort éloigné de ce qui en est. J'en userai avec la même fidélité dans ce qui me reste à faire de mon portrait; car je me suis assez étudié pour me bien connaître, et je ne manque ni d'assurance pour dire librement ce que je puis avoir de bonnes qualités, ni de sincérité pour avouer franchement ce que j'ai de défauts. Premièrement, pour parler de mon humeur, je suis mélancolique, et je le suis à un point que, depuis trois ou quatre ans, à peine m'a-t-on vu rire trois ou quatre fois. J'aurais pourtant, ce me semble, une mélancolie assez supportable et assez douce, si je n'en avais point d'autre que celle qui me vient de mon tempérament; mais il m'en vient tant d'ailleurs, et ce qui m'en vient

ΤΟ ανάστημά μου είναι μέτριο, σβέλτο, και με καλές αναλογίες. Το χρώμα τού προσώπου μου είναι μελαχρινό, μα αρκετά καθαρό· το μέτωπό μου υψηλό, κανονικά μεγάλο. Έχω μάτια μαύρα, μικρά και βαθουλωτά, και φρύδια μαύρα και πυκνά, μα καλογραμμένα. Θα μου ήταν πολύ δύσκολο να πω τι σχήμα έχει η μύτη μου, γιατί δεν είναι ούτε πλακωτή, ούτε γαμψή, ούτε χοντρή, ούτε σουβλερή, έτσι τουλάχιστον νομίζω· το μόνο που ξέρω είναι πως είναι μάλλον μεγάλη παρά μικρή, και πως κατεβαίνει κάπως υπερβολικά χαμηλά. Έχω στόμα μεγάλο και χείλη αρκετά κόκκινα συνήθως, κι ούτε καλά, ούτε κι άσκημα φτιαγμένα· έχω δόντια άσπρα, κι αρκετά κανονικά. Μου είπαν άλλοτε πως είχα κάπως πολύ παχύ πηγούνι· ψαχουλεύτηκα τώρα, και κοιτάχτηκα στον καθρέφτη για να δω τι συμβαίνει σχετικά, και δεν ξέρω καλά-καλά τι γνώμη να σχηματίσω. Όσο για το σχήμα τού προσώπου μου, είναι ή τετράγωνο ή μακρουλό²· τι από τα δυό, θα μου ήταν πολύ δύσκολο να πω. Τα μαλλιά μου είναι μαύρα, από φυσικού τους σγουρά, και συνάμα αρκετά πυκνά κι αρκετά μακρούά ώστε να μπορώ να ισχυριστώ πως έχω ωραίο κεφάλι. Έχω στην όψη κάτι το θλιμμένο και το περήφανο : αυτό κάνει τούς περισσότερους να πιστεύουν πως είμαι περιφρονητικός, ενώ δεν είμαι διόλου. Είμαι πολύ ευκίνητος, και μάλιστα κάπως υπερβολικά, σε βαθμό που να κάνω πολλές χειρονομίες όταν μιλώ.

Ιδού, μιλώντας απλοϊκά, πώς νομίζω πως είμαι φτιαγμένος εξωτερικά, και θα βρει πιστεύω ο κόσμος πως η γνώμη που έχω για τον εαυτό μου σ' αυτό το ζήτημα δεν απέχει πολύ από την αλήθεια.

Θα μεταχειριστώ την ίδια ακρίβεια σε ό,τι μού απομένει να κάνω για ν' αποτελειώσω το πορτραίτο μου. Γιατί, έχω μελετήσει τον εαυτό μου αρκετά, ώστε να τον ξέρω καλά, και δεν μου λείπει ούτε η αυτοπεποίθηση για να πω ελεύθερα τι προτερήματα μπορεί να έχω, ούτε κι η ειλικρίνεια για να ομολογήσω ελεύθερα τα ελαττώματά μου.

Και πρώτα, για να μιλήσω για την ψυχική μου διάθεση, είμαι μελαγχολικός, κι είμαι μάλιστα σε βαθμό που, από τρία-τέσσερα χρόνια, το πολύ τρεις τέσσερις φορές με είδαν να γελάσω. Ωστόσο, η μελαγχολία μου θα ήταν, μου φαίνεται, αρκετά υποφερτή κι αρκετά γλυκειά, αν είχα μονάχα αυτήν που μου έρχεται από την ιδιοσυγκρασία μου· μου έρχεται όμως και τόση μελαγχολία απ' αλλού, κι αυτή μού γεμίζει με τέτοιο τρόπο τη φαντασία και μου

me remplit de telle sorte l'imagination, et m'occupe si fort l'esprit, que la plupart du temps, ou je rêve sans dire mot, ou je n'ai presque point d'attache à ce que je dis. Je suis fort resserré avec ceux que je ne connais pas, et je ne suis pas même extrêmement ouvert avec la plupart de ceux que je connais. C'est un défaut, je le sais bien, et je ne négligerai rien pour m'en corriger; mais comme un certain air sombre que j'ai dans le visage contribue à me faire paraître encore plus réservé que je ne le suis et qu'il n'est pas en notre pouvoir de nous défaire d'un méchant air qui nous vient de la disposition naturelle des traits, je pense qu'après m'être corrigé au dedans, il ne laissera pas de me demeurer toujours de mauvaises marques au dehors. J'ai de l'esprit et je ne fais point difficulté de le dire; car à quoi bon façonner là-dessus? Tant biaiser et tant apporter d'adoucissement pour dire les avantages que l'on a, c'est, ce me semble, cacher un peu de vanité sous une modestie apparente et se servir d'une manière bien adroite pour faire croire de soi beaucoup plus de bien que l'on n'en dit. Pour moi, je suis content qu'on ne me croie ni plus beau que je me fais, ni de meilleure humeur que je me dépeins, ni plus spirituel et plus raisonnable que je dirai que je le suis. J'ai donc de l'esprit, encore une fois, mais un esprit que la mélancolie gâte; car, encore que je possède assez bien ma langue, que j'aie la mémoire heureuse, et que je ne pense pas les choses fort confusément, j'ai pourtant une si forte application à mon chagrin, que souvent j'exprime assez mal ce que je veux dire. La conversation des honnêtes gens est un des plaisirs qui me touchent le plus. J'aime qu'elle soit sérieuse, et que la morale en fasse la plus grande partie; cependant je sais la goûter aussi quand elle est enjouée, et si je n'y dis pas beaucoup de petites choses pour rire, ce n'est pas du moins que je ne connaisse bien ce que valent les bagatelles bien dites et que je ne trouve fort divertissante cette manière de badiner, où il y a certains esprits prompts et aisés qui réussissent si bien. J'écris bien en prose, je fais bien en vers, et si j'étais sensible à la gloire qui vient de ce côté-là, je pense qu'avec peu de travail je pourrais m'acquérir assez de réputation.

J'aime la lecture, en général; celle où il se trouve quelque chose qui peut façonner l'esprit et fortifier l'âme est celle que j'aime le plus; surtout, j'ai une extrême satisfaction à lire avec une personne d'esprit;

απασχολεί τόσο έντονα τον νου, ώστε, τον περισσότερο καιρό, ή ονειροπολώ δίχως να λέω λέξη, ή δεν έχω κανένα ενδιαφέρον για ό,τι λέω.

Είμαι πολύ κουμπωμένος με κείνους που δεν γνωρίζω, κι ούτε ξανοίγουμε και πάρα πολύ με τούς περισσότερους γνωστούς μου. Αυτό είναι ελάττωμα, το ξέρω καλά, και δεν θα παραλείψω τίποτα για να διορθωθώ. Επειδή όμως ένα κάποιο ύφος σκυθρωπό που έχω στο πρόσωπο συντείνει στο να με κάνει να φαίνομαι ακόμα πιο επιφυλακτικός απ' ό,τι είμαι, και μια που δεν είναι στο χέρι μας ν' απαλλαγούμε από ένα κακό ύφος που μας έρχεται από τη φυσική διάταξη των χαρακτηριστικών μας, θαρρώ πως, κι αφού διορθωθώ μέσα μου, θα μου απομείνουν ωστόσο πάντα κάποια άσκημα εξωτερικά σημάδια.

Έχω πνεύμα, δεν δυσκολεύομαι να το πω. Σε τι θα ωφελούσε τάχα να κάνω καμώματα πάνω σ' αυτό; Το να λοξοδρομούμε τόσο πολύ και να βάζουμε τόση προφύλαξη στο να λέμε τά προσόντα που έχουμε σημαίνει, μου φαίνεται, πως κρύβουμε κάποια ματαιοδοξία κάτω από μια φαινομενική μετριοφροσύνη, και πως χρησιμοποιούμε έναν πολύ επιτήδειο τρόπο για να κάνουμε τον κόσμο να πιστέψει για μας πολύ περισσότερο καλό απ' όσο λέμε οι ίδιοι για τον εαυτό μας. Όσο για μένα, είμαι ευχαριστημένος να μη με νομίζουν ούτε πιο όμορφο απ' όσο θεωρώ τον εαυτό μου, ούτε πιο εύθυμο απ' όσο τον περιγράφω, ούτε πιο πνευματώδη και πιο γνωστικό απ' όσο θα πω πως είμαι.

Έχω λοιπόν πνεύμα, το ξαναλέω, πνεύμα όμως που το χαλνά η μελαγχολία. Γιατί, αν και κατέχω αρκετά καλά τη γλώσσα μας, κι έχω καλό μνημονικό και δεν σκέφτομαι τα πράγματα πολύ μπερδεμένα, είμαι ωστόσο προσηλωμένος στη θλίψη μου τόσο πολύ, ώστε να εκφράζω συχνά πολύ άσκημα αυτό που θέλω να πω. Η συνομιλία τών καθώς πρέπει ανθρώπων είναι από τις απολαύσεις που με συγκινούν το περισσότερο. Μου αρέσει να είναι σοβαρή, κι η ηθική ν' αποτελεί το μεγαλύτερο μέρος της, μα ωστόσο ξέρω να τη γουστάρω κι όταν είναι εύθυμη, κι αν ο ίδιος δεν λέω τότε πολλά αστειάκια, αυτό τουλάχιστον δεν σημαίνει πως δεν ξέρω καλά τι αξίζουν κάτι τιποτένια μικροπράματα³, όταν είναι καλοειπωμένα, ούτε και πως δεν βρίσκω πολύ διασκεδαστικό αυτό τον τρόπο τής παιχιδιάρικης κουβέντας⁴, όπου τα καταφέρνουν τόσο καλά κάποιοι που έχουν πνεύμα γοργό και γόνιμο⁵.

Γράφω καλά σε πεζό, κάνω και καλούς στίχους, κι αν με συγκινούσε η δόξα που έρχεται απ' αυτού, πιστεύω πως με λίγη δουλειά θα μπορούσα ν' αποχτήσω αρκετή φήμη.

Αγαπώ τό διάβασμα γενικά, προτιμώ όμως εκείνο όπου υπάρχει κάτι που μπορεί να μορφώσει το πνεύμα και να τονώσει την ψυχή. Προπάντων έχω υπέρτατη ικανοποίηση να διαβάζω μαζί μ' έναν έξυπνο άνθρωπο,

car de cette sorte on réfléchit à tous moments sur ce qu'on lit, et des réflexions que l'on fait il se forme une conversation la plus agréable du monde et la plus utile. Je juge assez bien des ouvrages de vers et de prose que l'on me montre; mais j'en dis peut-être mon sentiment avec un peu trop de liberté. Ce qu'il y a encore de mal en moi, c'est que j'ai quelquefois une délicatesse trop scrupuleuse et une critique trop sévère. Je ne hais pas à entendre disputer, et souvent aussi je me mêle assez volontiers dans la dispute: mais je soutiens d'ordinaire mon opinion avec trop de chaleur, et lorsqu'on défend un parti injuste contre moi, quelquefois, à force de me passionner pour celui de la raison, je deviens moi-même fort peu raisonnable. J'ai les sentiments vertueux, les inclinations belles, et une si forte envie d'être tout à fait honnête homme que mes amis ne me sauraient faire un plus grand plaisir que de m'avertir sincèrement de mes défauts. Ceux qui me connaissent un peu particulièrement et qui ont eu la bonté de me donner quelquefois des avis là-dessus, savent que je les ai toujours reçus avec toute la joie imaginable et toute la soumission d'esprit que l'on saurait désirer. J'ai toutes les passions assez douces et assez réglées: on ne m'a presque jamais vu en colère et je n'ai jamais eu de haine pour personne. Je ne suis pas pourtant incapable de me venger, si l'on m'avait offensé, et qu'il y allât de mon honneur à me ressentir de l'injure qu'on m'aurait faite. Au contraire, je suis assuré que le devoir ferait si bien en moi l'office de la haine, que je poursuivrais ma vengeance avec encore plus de vigueur qu'un autre. L'ambition ne me travaille point. Je ne crains guère de choses et ne crains aucunement la mort. Je suis peu sensible à la pitié, et voudrais ne l'y être point du tout. Cependant, il n'est rien que je ne fisse pour le soulagement d'une personne affligée; et je crois effectivement que l'on doit tout faire, jusqu'à lui témoigner même beaucoup de compassion de son mal; car les misérables sont si sots que cela leur fait le plus grand bien du monde. Mais je tiens aussi qu'il faut se contenter d'en témoigner et se garder soigneusement d'en avoir. C'est une passion qui n'est bonne à rien au dedans d'une âme bien faite, qui ne sert qu'à affoiblir le cœur et qu'on doit laisser au peuple, qui, n'exécutant jamais rien par raison, a besoin de passions pour le porter à faire les choses. J'aime mes amis, et je les aime d'une façon que je ne balancerais pas

γιατί μ' αυτόν τον τρόπο σκέφτεται κανένας κάθε στιγμή αυτά που διαβάσει, κι από τις σκέψεις που κάνει σχηματίζεται η πιο ευχάριστη και γόνιμη συνομιλία.

Κρίνω αρκετά καλά τα έργα που μου δείχνουν, πεζά ή ποιήματα. Ίσως όμως να λέω τη γνώμη μου γι' αυτά κάπως υπερβολικά ελεύθερα. Ένα άλλο πάλι κακό που έχω, είναι πως δείχνω κάποτε υπερβολικά ευσυνείδητη λεπτολογία και πως η κριτική μου είναι πάρα πολύ αυστηρή.

Δεν μου είναι δυσάρεστο να παρακολουθώ συζητήσεις, και συχνά επίσης ανακατώνομαι κι εγώ αρκετά πρόθυμα στη συζήτηση. Υποστηρίζω όμως τη γνώμη μου με υπερβολική ζέση, κι όταν ο αντικρινός μου έναντιώνεται με μια στραβή άποψη, παθαίνουμαι κάποτε τόσο πολύ για την άποψη της λογικής, που γίνουμαι ο ίδιος ελάχιστα λογικός.

Έχω αισθήματα ενάρετα, κλίσεις ωραίες, κι επιθυμία τόσο έντονη να είμαι άνθρωπος καθώς πρέπει⁶, ώστε οι φίλοι μου δεν θα μπορούσαν να μου κάνουν μεγαλύτερη ευχαρίστηση από το να με ειδοποιούν ειλικρινά για τα ελαττώματά μου. Όσοι με ξέρουν κάπως ιδιαίτερα, κι είχαν την καλωσύνη να μου δώσουν κάποτε γνώμες πάνω σ' αυτό, το ξέρουν πως τις δέχτηκα πάντα με όση χαρά θα μπορούσε κανείς να φανταστεί, και με όλη την επιθυμητή ταπεινοφροσύνη.

Όλα μου τα πάθη είναι αρκετά ήμερα κι αρκετά πειθαρχημένα: ποτέ σχεδόν δεν με είδε κανένας θυμωμένο, και ποτέ δεν είχα μίσος για κανέναν. Ωστόσο δεν είμαι ανίκανος να εκδικηθώ — αν με πρόσβαινε κανείς κι ήταν για μένα ζήτημα τιμής να κρατήσω κάκια για την προσβολή που θα μου έκανε. Απεναντίας, είμαι σίγουρος πως το καθήκον θ' αναπλήρωνε μέσα μου τόσο καλά το μίσος, που θα επιδίωκα την εκδίκησή μου με πιότερη δύναμη παρά ένας άλλος.

Η φιλοδοξία δεν με βασανίζει. Δεν φοβούμαι τίποτα, και δεν φοβούμαι διόλου τον θάνατο. Οίκτο νοιώθω πολύ λίγο, και θα ήθελα να μην ένοιωθα καθόλου. Ωστόσο, δεν υπάρχει τίποτα που να μην κάνω για ν' ανακουφίσω έναν άνθρωπο θλιμμένο, και το πιστεύω πραγματικά πως πρέπει να κάνουμε το παν, ακόμα και να του δείχνουμε και πολλή συμπάθεια για τον πόνο του. Γιατί οι δυστυχημένοι είναι τόσο ανόητοι ώστε η συμπάθεια μας τους κάνει πάρα πολύ καλό. Πιστεύω όμως συνάμα και πως πρέπει να περιοριζόμαστε να δείχνουμε μόνο τη συμπόνοια και ν' αποφεύγουμε να τη νοιώθουμε, γιατί είναι πάθος που δεν ωφελεί σε τίποτα μέσα σε μια καλοφτιαγμένη ψυχή. χρησιμεύει μονάχα ν' αδυνατίζει την καρδιά, και πρέπει να το αφήνουμε στον όχλο, που, μην κάνοντας ποτέ τίποτα από λογική, έχει ανάγκη από πάθη που να τον σπρώχνουν για να κάνει κάτι.

Αγαπώ τους φίλους μου, και τους αγαπώ με τρόπο που δεν θα δίσταζα

un moment à sacrifier mes intérêts aux leurs. J'ai de la condescendance pour eux ; je souffre patiemment leurs mauvaises humeurs et j'en excuse facilement toutes choses ; seulement je ne leur fais pas beaucoup de caresses, et je n'ai pas non plus de grandes inquiétudes en leur absence. J'ai naturellement fort peu de curiosité pour la plus grande partie de tout ce qui en donne aux autres gens. Je suis fort secret et j'ai moins de difficulté que personne à taire ce qu'on m'a dit en confidence. Je suis extrêmement régulier à ma parole ; je n'y manque jamais, de quelque conséquence que puisse être ce que j'ai promis et je m'en suis fait toute ma vie une obligation indispensable. J'ai une civilité fort exacte parmi les femmes et je ne crois pas avoir jamais rien dit devant elles qui leur ait pu faire de la peine. Quand elles ont l'esprit bien fait, j'aime mieux leur conversation que celle des hommes : on y trouve une certaine douceur qui ne se rencontre point parmi nous ; et il me semble outre cela qu'elles s'expliquent avec plus de netteté et qu'elles donnent un tour plus agréable aux choses qu'elles disent. Pour galant, je l'ai été un peu autrefois ; présentement je ne le suis plus, quelque jeune que je sois. J'ai renoncé aux fleurettes et je m'étonne seulement de ce qu'il y a encore tant d'honnêtes gens qui s'occupent à en débiter. J'approuve extrêmement les belles passions ; elles marquent la grandeur de l'âme, et quoique, dans les inquiétudes qu'elles donnent, il y ait quelque chose de contraire à la sévère sagesse, elles s'accommodent si bien d'ailleurs avec la plus austère vertu, que je crois qu'on ne les saurait condamner avec justice. Moi qui connais tout ce qu'il y a de délicat et de fort dans les grands sentiments de l'amour, si jamais je viens à aimer, ce sera assurément de cette sorte ; mais de la façon dont je suis, je ne crois pas que cette connaissance que j'ai me passe jamais de l'esprit au cœur.

ούτε στιγμή να θυσιάσω τα δικά μου συμφέροντα στα δικά τους. Είμαι συγκαταβατικός μαζί τους, ανέχουμαι υπομονητικά τις γρουσουζιές τους και τους τα συγχωρώ εύκολα όλα. Μόνο που δεν έχω γι' αυτούς πολλά χάρδια, ούτε και πολλές ανησυχίες όταν λείπουν. Από φυσικού μου, έχω πολύ λίγη περιέργεια για τα περισσότερα πράγματα που δίνουν περιέργεια στους άλλους ανθρώπους. Είμαι πολύ μυστικός, και μου είναι λιγότερο δύσκολο παρά σε κάθε άλλον ν' αποσιωπήσω όσα μου έχουν πει εμπιστευτικά. Είμαι πάρα πολύ τακτικός στον λόγο μου· δεν τον αθετώ ποτέ, όποιες κι αν μπορεί να είναι οι συνέπειες εκείνου που υποσχέθηκα, και το θεώρησα αυτό, σε όλη μου τη ζωή, απαραίτητή μου υποχρέωση.

Σε συντροφιά γυναικών, δείχνω μιαν αλάθευτη ευγένεια και δεν πιστεύω να έχω ποτέ πει μπροστά τους τίποτα που θα μπορούσε να τις λυπήσει⁷. Όταν είναι μυαλωμένες, προτιμώ τη συνομιλία τους από των αντρών. Βρίσκει κανείς σ' αυτή μια τρυφερότητα που δεν τη συναντάς σ' εμάς τους άντρες, κι εξάλλου, μου φαίνεται πως εκφράζονται με πιότερη σαφήνεια και δίνουν στα όσα λένε έναν τόνο πιο ευχάριστο.

Όσο για γυναικάς⁸, είμουν άλλοτε λιγάκι, τώρα δεν είμαι πια, όσο κι αν είμαι νέος. Παράτησα τις ερωτοκουβέντες⁹, κι απορώ μονάχα πώς βρίσκονται ακόμα τόσοι άνθρωποι καθώς πρέπει που καταγίνονται να ξεφουρνίζουν τέτοιες κουβέντες. Επιδοκιμάζω πάρα πολύ τα ωραία πάθη, γιατί δείχνουν το μεγαλείο τής ψυχής, και, όσο κι αν υπάρχει στις ανησυχίες που γεννούν κάτι που είναι αντίθετο με την αυστηρή φρόνηση, ταιριάζουν όμως τόσο καλά με την πιο αλύγιστη αρετή, ώστε νομίζω πως δεν θα είταν δίκιο να τα καταδικάσει κανείς. Εγώ, που ξέρω πόση αβρότητα και δύναμη υπάρχει στα μεγάλα αισθήματα του έρωτα, αν τύχει ποτέ ν' αγαπήσω, θ' αγαπήσω σίγουρα μ' αυτόν τον τρόπο. Έτσι όμως που είμαι φτιαγμένος, δεν πιστεύω να περάσει ποτέ η πείρα που έχω από το μυαλό στην καρδιά μου¹⁰.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

PORTRAIT DE LA ROCHEFOUCAULD

PAR LE CARDINAL DE RETZ

IL y a toujours eu du je ne sais quoi en tout M. de la Rochefoucauld: il a voulu se mêler d'intrigue, dès son enfance, et en un temps où il ne sentait pas les petits intérêts, qui n'ont jamais été son faible, et où il ne connaissait pas les grands, qui, d'un autre sens, n'ont pas été son fort; il n'a jamais été capable d'aucunes affaires, et je ne sais pourquoi, car il avait des qualités qui eussent suppléé en tout autre celles qu'il n'avait pas. Sa vue n'était pas assez étendue, et il ne voyait pas même tout ensemble ce qui était à sa portée; mais son bon sens, et très-bon dans la spéculation, joint à sa douceur, à son insinuation, et à sa facilité de mœurs, qui est admirable, devait compenser plus qu'il n'a fait le défaut de sa pénétration. Il a toujours eu une irrésolution habituelle, mais je ne sais même à quoi attribuer cette irrésolution: elle n'a pu venir en lui de la fécondité de son imagination, qui n'est rien moins que vive; je ne la puis donner à la stérilité de son jugement, car, quoiqu'il ne l'ait pas exquis dans l'action, il a un bon fonds de raison: nous voyons les effets de cette irrésolution, quoique nous n'en connaissions pas la cause. Il n'a jamais été guerrier, quoiqu'il fût très-soldat; il n'a jamais été par lui-même bon courtisan, quoiqu'il ait eu toujours bonne intention de l'être. Il n'a jamais été bon homme de parti, quoique toute sa vie il y ait été engagé. Cet air de honte et de timidité que vous lui voyez dans la vie civile, s'était tourné, dans les affaires en air d'apologie; il croyait toujours en avoir besoin; ce qui, joint à ses *Maximes*, qui ne marquent pas assez de foi à la vertu, et à sa pratique, qui a toujours été de chercher à sortir des affaires avec autant d'impatience qu'il y était entré, me fait conclure qu'il eût beaucoup mieux fait de se connaître et de se réduire à passer, comme il l'eût pu, pour le courtisan le plus poli, qui eût paru dans son siècle.

ΠΟΡΤΡΑΙΤΟ ΤΟΥ ΛΑ-ΡΟΣΦΟΥΚΩ

ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΑΡΔΙΝΑΛΙΟ DE RETZ¹¹

Ο κ. de la Rochefoucauld, είχε πάντα όλος μαζύ κάτι, κι εγώ δεν ξέρω τι. Θέλησε ν'ανακατωθεί σε ραδιουργίες από τα παιδιάτα του, και σ' εποχή που δεν ένοιωθε από μικρά συμφέροντα, που δεν ήταν άλλωστε ποτέ η αδυναμία του, και που δεν είξερε τα μεγάλα, που εξάλλου δεν ήταν ποτέ το φόρτε του. Δεν στάθηκε ποτέ ικανός για καμιά δουλειά, και δεν ξέρω το γιατί, μια που είχε προσόντα που σε κάθε άλλον άνθρωπο θα είχαν αναπληρώσει εκείνα που του έλειπαν. Η ματιά του δεν έφτανε ποτέ αρκετά μακριά, μα κι ούτε καν έβλεπε συνολικά όσα βρίσκονταν κάτω από τα μάτια του. Η ευθυκρισία του όμως, πολύ καλή μάλιστα στον θεωρητικό στοχασμό, συνδυασμένη με τη μειλιχιότητα, την υποβλητικότητα και την ελευθερία τών ηθών του που είναι αξιοθαύμαστη, έπρεπε να είχε αναπληρώσει περισσότερο απ' όσο το κατάφερε ο ίδιος, την έλλειψη διορατικότητάς του.

Συνήθιζε πάντα να είναι αναποφάσιτος, μα ούτε και ξέρω σε τι ν' αποδώσω αυτή την αναποφασιστικότητα. Δεν μπορεί να του ήλθε από τη γονιμότητα της φαντασίας του, που είναι ελάχιστα ζωηρή. Δεν μπορώ να την αποδώσω στη στειρότητα της κρίσης του, γιατί, αν και δεν έχει εξαίρετη κρίση στη δράση, έχει ωστόσο γερή βάση λογικής. Βλέπουμε τ' αποτελέσματα αυτής τής αναποφασιστικότητας, αν και δεν ξέρουμε την αιτία της.

Ποτέ του δεν ήταν πολεμιστής, αν και στάθηκε πάντα καλός στρατιώτης. Ποτέ του δεν ήταν από φυσικού του καλός αυλικός, αν και είχε πάντα την καλή πρόθεση να γίνει. Ποτέ του δεν ήταν καλός κομματικός παράγοντας, αν και, όλη του τη ζωή, ήταν μπλεγμένος σε κόμματα. Αυτό το ύφος τής ντροπής και της δειλίας που βλέπετε στην ιδιωτική του ζωή, είχε γίνει στις δημόσιες υποθέσεις ύφος απολογίας. Νόμιζε πάντα πως είχε ανάγκη ν' απολογηθεί. Αυτό, συνδυασμένο με τ' «Αξιώματά» του, που δεν φανερώνουν αρκετή πίστη στην αρετή, και με τη συνήθειά του να γυρεύει πάντα να ξεφεύγει από τις δημόσιες υποθέσεις με όσην ανυπομονησία είχε μπλέξει σ' αυτές, με κάνει να συμπεράνω πως θα είχε κάνει πολύ καλύτερα να γνωρίσει τον εαυτό του, και να περιοριστεί να θεωρηθεί, καθώς θα ήταν στο χέρι του, ο πιο καλλιεργημένος αυλικός τού αιώνα του.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΛΟΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΛΟΓΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

RÉFLEXIONS
OU
SENTENCES ET MAXIMES
MORALES

ΣΚΕΨΕΙΣ
Ἡ
ΓΝΩΜΙΚΑ ΚΑΙ ΑΞΙΩΜΑΤΑ
ΗΘΙΚΗΣ¹²

PRÉFACE

DE LA PREMIÈRE ÉDITION (1665)

A V I S A U L E C T E U R

VOICI un portrait du cœur de l'homme que je donne au public, sous le nom de *Réflexions ou Maximes morales*. Il court fortune de ne plaire pas à tout le monde, parce qu'on trouvera peut-être qu'il ressemble trop, et qu'il ne flatte pas assez. Il y a apparence que l'intention du peintre n'a jamais été de faire paraître cet ouvrage, et qu'il serait encore renfermé dans son cabinet, si une méchante copie qui en a couru, et qui a passé même depuis quelque temps, en Hollande, n'avait obligé un de ses amis de m'en donner une autre, qu'il dit être tout à fait conforme à l'original; mais toute correcte qu'elle est, possible n'évitera-t-elle pas la censure de certaines personnes qui ne peuvent souffrir que l'on se mêle de pénétrer dans le fond de leur cœur, et qui croient être en droit d'empêcher que les autres les connaissent, parce qu'elles ne veulent pas se connaître elles-mêmes. Il est vrai que, comme ces *Maximes* sont remplies de ces sortes de vérités dont l'orgueil humain ne se peut accommoder, il est presque impossible qu'il ne se soulève contre elles, et qu'elles ne s'attirent des censeurs. Aussi, est-ce pour eux que je mets ici une *Lettre* que l'on m'a donnée, qui a été faite depuis que le manuscrit a paru, et dans le temps que chacun se mêlait d'en dire son avis. Elle m'a semblé assez propre pour répondre aux principales difficultés que l'on peut opposer aux *Réflexions*, et pour expliquer les sentiments de leur auteur; elle suffit pour faire voir que ce qu'elles contiennent n'est autre chose que l'abrégé d'une morale conforme aux pensées de plusieurs Pères de l'Église, et que celui qui les a écrites a eu beaucoup de raison de

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΣΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΕΚΔΟΣΗ (1665)¹⁸

ΣΤΟΝ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗ

ΙΔΟΥ ένα πορτραίτο τής καρδιάς τού ανθρώπου, που δίνω στο κοινό, με τον τίτλο *Σκέψεις ή Αξιώματα ηθικά*. Κινδυνεύει να μην αρέσει σ' όλο τον κόσμο, επειδή θα βρουν ίσως πως μοιάζει περισσότερο απ' όσο πρέπει, και πως δέν κολακεύει αρκετά. Φαίνεται πως ο ζωγράφος δεν είχε ποτέ την πρόθεση να δημοσιέψει αυτό το έργο, και πως θα είταν ακόμα κλειδωμένο στο συρτάρι του, αν ένα κακό του αντίγραφο, που κυκλοφόρησε και που πέρασε μάλιστα πριν κάμποσο καιρό στην Ολλανδία, δεν ανάγκαζε έναν από τους φίλους τού ζωγράφου να μου δώσει ένα άλλο αντίγραφο, που, καθώς λέει, είναι ολότελα σύμφωνο με το πρωτότυπο. Όσο πιστό κι αν είναι όμως, ενδέχεται να μην αποφύγει τήν επίκριση μερικών προσώπων που δεν μπορούν ν' ανεχτούν να καταπιάνεται κανένας να εισδύσει στο βάθος τής καρδιάς τους και που νομίζουν πως έχουν το δικαίωμα να εμποδίσουν τούς άλλους να τους γνωρίσουν, επειδή δεν θέλουν ούτε οι ίδιοι να γνωρίσουν τον εαυτό τους.

Είναι αλήθεια πως, επειδή αυτά τα *Αξιώματα* είναι γεμάτα τέτοιων ειδών αλήθειες, με τις οποίες η ανθρώπινη αλαζονεία δεν μπορεί να τα ταιριάσει, είναι σχεδόν αδύνατο να μην ξεσηκωθεί εναντίον τους και να μην προκαλέσουν επικριτές. Γι' αυτούς λοιπον βάζω εδώ ένα *Γράμμα*¹⁹ που μου δόθηκε, και που έχει γραφτεί από τότε που παρουσιάστηκε το χειρόγραφο και τον καιρό που ο καθένας ανακατευόταν να πει τη γνώμη του γι' αυτό. Μου φάνηκε αρκετά κατάλληλο για ν' απαντήσει στις κύριες αντιρρήσεις που μπορεί κανείς ν' αντιτάξει στις *Σκέψεις* και να εξηγήσει τα αισθήματα του συγγραφέα τους. Το γράμμα τούτο αρκεί για να δείξει πως αυτό που περιέχουν δεν είναι τίποτα άλλο, παρά η επιτομή μιας ηθικής σύμφωνης με τις σκέψεις πολλών Πατέρων τής Εκκλησίας και πως εκείνος που τις έγραψε

croire qu'il ne pouvait s'égarer en suivant de si bons guides, et qu'il lui était permis de parler de l'*homme* comme les Pères en ont parlé. Mais si le respect qui leur est dû n'est pas capable de retenir le chagrin des critiques, s'ils ne font point de scrupule de condamner l'opinion de ces grands hommes en condamnant ce livre, je prie le lecteur de ne les pas imiter, de ne laisser point entraîner son esprit au premier mouvement de son cœur, et de donner ordre, s'il est possible, que l'*amour-propre* ne se mêle point dans le jugement qu'il en fera; car s'il le consulte, il ne faut pas s'attendre qu'il puisse être favorable à ces *Maximes*: comme elles traitent l'*amour-propre* de corrupteur de la raison, il ne manquera pas de prévenir l'esprit contre elles. Il faut donc prendre garde que cette prévention ne les justifie, et se persuader qu'il n'y a rien de plus propre à établir la vérité de ces *Réflexions* que la chaleur et la subtilité que l'on témoignera pour les combattre: en effet, il sera difficile de faire croire à tout homme de bon sens que l'on les condamne par d'autre motif que par celui de l'intérêt caché, de l'orgueil et de l'*amour-propre*. En un mot, le meilleur parti que le lecteur ait à prendre est de se mettre d'abord dans l'esprit qu'il n'y a aucune de ces *Maximes* qui le regarde en particulier, et qu'il en est seul excepté, bien qu'elles paraissent générales; après cela, je lui réponds qu'il sera le premier à y souscrire, et qu'il croira qu'elles font encore grâce au cœur humain. Voilà ce que j'avais à dire sur cet écrit en général; pour ce qui est de la méthode que l'on y eût pu observer, je crois qu'il eût été à désirer que chaque maxime eût eu un titre du sujet qu'elle traite, et qu'elles eussent été mises dans un plus grand ordre; mais je ne l'ai pu faire sans renverser entièrement celui de la copie qu'on m'a donnée; et comme il y a plusieurs maximes sur une même matière, ceux à qui j'en ai demandé avis ont jugé qu'il était plus expédient de faire une *Table*, à laquelle on aura recours pour trouver celles qui traitent d'une même chose.

είχε πολύ δίκιο να πιστεύει πως δεν ήταν δυνατόν να χαθεί ακολουθώντας τόσο καλούς οδηγούς, και πως του επιτρεπόταν να μιλήσει για τον 'Ανθρωπο όπως μίλησαν γι' αυτόν οι Πατέρες. Αν όμως ο σεβασμός που πρέπει στους Πατέρες δεν είναι ικανός να συγκρατήσει τη δυσφορία τών κριτικών, αν δεν εμποδίζει τη συνειδησή τους να καταδικάσουν τη γνώμη τών μεγάλων εκείνων ανθρώπων καταδικάζοντας τούτο το βιβλίο, παρακαλώ τον αναγνώστη να μην τους μιμηθεί, να μην αφήσει διόλου το πνεύμα του να παρασυρθεί από την πρώτη κίνηση της καρδιάς του, και να προστάξει, αν είναι δυνατόν, να μην ανακατωθεί διόλου η φιλαυτία στην κρίση που αυτός θα βγάλει για το βιβλίο. Γιατί, αν τη συμβουλευτεί, δεν πρέπει κανείς να προσμένει πως θα μπορέσει να είναι ευνοϊκός σε τούτα τα Αξιώματα. Καθώς αυτά θεωρούν πως η φιλαυτία διαφθείρει το λογικό, δεν θα παραλείψει εκείνη να προδιαθέσει το πνεύμα εναντίον τους.

Πρέπει λοιπόν να προσέξει κανείς μήπως αυτή ακριβώς η προκατάληψη τα δικαιολογεί, και να πείσει τον εαυτό του πως τίποτα δεν είναι πιο κατάλληλο για ν' αποδείξει την αλήθεια αυτών τών Σκέψεων απο τη ζέση και τη λεπτολογία που θα δείξουν κάποιοι για να τις πολεμήσουν. Πραγματικά, θα είναι δύσκολο να πείσει κανείς κάθε γνωστικό άνθρωπο πως τις καταδικάζουν για λόγο άλλο παρά το κρυφό συμφέρον, την αλαζονεία και τη φιλαυτία. Με μια λέξη, το καλύτερο που μπορεί να κάνει ο αναγνώστης είναι να βάλει πρώτα στον νου του πως δεν υπάρχει κανένα απ' αυτά τα Αξιώματα που να τον αφορά ιδιαίτερα, και πως αυτός αποτελεί μοναδική εξαίρεση, αν και τ' Αξιώματα αυτά μοιάζουν να είναι γενικά.

Αν το κάνει, τον βεβαιώνω πως θα είναι ο πρώτος να τα προσυπογράψει, και θα θεωρήσει πως και χαρίζονται ακόμα στην ανθρώπινη καρδιά.

Αυτά είχα να πω για τούτο το σύγγραμμα γενικά. Όσο για τη μέθοδο που θα μπορούσε κανείς ν' ακολουθήσει σ' αυτό, νομίζω πως θα ήταν σκοπιμο το κάθε αξίωμα να είχε κι έναν τίτλο για το θέμα που πραγματεύεται, και να είχαν μπει με μεγαλύτερη τάξη. Δεν θα μπορούσα όμως να το κάνω χωρίς να χαλάσω ολότελα την τάξη του αντιγράφου που μου έδωσαν κι επειδή υπάρχουν πολλά αξιώματα πάνω στο ίδιο θέμα, εκείνοι που συμβουλευτήκα έκριναν πως ήταν σκοπιμότερο να κάνω ένα Ευρετήριο¹⁵ στο οποίο θα καταφεύγει κανείς για να βρίσκει εκείνα που πραγματεύονται το ίδιο αντικείμενο.

PRÉFACE

DE LA CINQUIÈME ÉDITION (1678)

LE LIBRAIRE AU LECTEUR

CETTE cinquième édition des *Réflexions morales* est augmentée de plus de cent nouvelles maximes, et plus exacte que les quatre premières. L'approbation que le public leur a donnée est au-dessus de ce que je puis dire en leur faveur, et si elles sont telles que je les crois, comme j'ai sujet d'en être persuadé, on ne pourrait leur faire plus de tort que de s'imaginer qu'elles eussent besoin d'apologie. Je me contenterai de vous avertir de deux choses: l'une, que par le mot d'*intérêt*, on n'entend pas toujours un intérêt de bien, mais le plus souvent un intérêt d'honneur ou de gloire; et l'autre (qui est comme le fondement de toutes ces *Réflexions*), que celui qui les a faites n'a considéré les hommes que dans cet état déplorable de la nature corrompue par le péché, et qu'ainsi la manière dont il parle de ce nombre infini de défauts qui se rencontrent dans leurs vertus apparentes, ne regarde point ceux que Dieu en préserve par une grâce particulière.

Pour ce qui est de l'ordre de ces *Réflexions*, on n'aura pas de peine à juger que, comme elles sont toutes sur des matières différentes, il était difficile d'y en observer; et bien qu'il y en ait plusieurs sur un même sujet, on n'a pas cru les devoir toujours mettre de suite, de crainte d'ennuyer le lecteur; mais on les trouvera dans la *Table*.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΣΤΗΝ ΠΕΜΠΤΗ ΕΚΔΟΣΗ (1678)¹⁶

Ο ΕΚΔΟΤΗΣ ΣΤΟΝ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗ

Η ΠΕΜΠΤΗ αυτή έκδοση *Τών Ηθικῶν Σκέψεων* είναι αυξημένη με πάνω από εκατό νέα αξιώματα, και πιο σωστή από τις τέσσερις πρώτες.

Η επιδοκιμασία που τους επιφύλαξε το κοινό, ξεπερνά ό,τι μπορώ να πω για χάρη τους, κι αν είναι τέτοιες που τις πιστεύω, κι έχω λόγο να είμαι σίγουρος πως είναι, δεν θα μπορούσε κανείς να τις βλάψει περισσότερο από το να φανταστεί πως έχουν ανάγκη από υπεράσπιση.

Θα περιοριστώ να σας προειδοποιήσω για δύο πράγματα: το πρώτο είναι πως με τη λέξη *συμφέρον* δεν εννοεί πάντα κανείς *συμφέρον υλικό*, αλλά τις περισσότερες φορές ένα *συμφέρον τιμής ή δόξας*. Και το άλλο — που είναι σαν το θεμέλιο όλων αυτών των *Σκέψεων* — είναι πως εκείνος που τις έκανε πήρε υπόψη του τους ανθρώπους μονάχα σ' αυτή την αξιοθρήνητη κατάσταση της φύσης, τής σαπισμένης από την αμαρτία, και πως έτσι ο τρόπος με τον οποίο μιλεί για τ' άμετρητα τούτα ελαττώματα που βρίσκονται μέσα στις φαινομενικές αρετές τους, δεν αφορά διόλου εκείνους που ο Θεός τους προφυλάγει απ' αυτά με μιαν ιδιαίτερη χάρη του. Όσο για την κατάταξη των *Σκέψεων* αυτών, δεν θα δυσκολευτεί κανένας να κρίνει πως, καθώς όλες τους αφορούν διαφορετικά θέματα, ήταν δύσκολο να κρατηθεί μια τάξη σ' αυτές. Και μολονότι υπάρχουν πολλές πάνω στο ίδιο θέμα, δεν κρίθηκε πως έπρεπε πάντα να μπουν στη σειρά, από φόβο μήπως ενοχλήσουν τον αναγνώστη· θα τις βρει όμως στο *Ευρετήριο*.

Δημοσιεύονται παρακάτω όλα τα Γνωμικά τού Λα-Ροδφουκώ, δηλαδή τα 504 που βρίσκονται στην πέμπτη (1678) και τελευταία έκδοση που δημοσίεψε ο ίδιος, 58 άλλα (αριθ. 505-562) που δημοσιεύτηκαν μετά τον θάνατό του, και τέλος 79 γνωμικά (αριθ. 563-641) δημοσιευμένα από τον συγγραφέα σε προηγούμενες εκδόσεις, αλλά που παραλείφθηκαν από τον ίδιο στις κατοπινές: σύνολο 641 γνωμικά. (Για περισσότερες λεπτομέρειες βλέπε Εισαγωγή).

Στο γαλλικό κείμενο σημειώνεται για τα 504 πρώτα γνωμικά σε ποιάν από τις πέντε εκδόσεις πρωτοδημοσιεύτηκε το κάθε γνωμικό. Όσα δεν έχουν παραπομπή προέρχονται από την πρώτη έκδοση (1665).

! Στη μετάφραση, οι αριθμοί που βρίσκονται κάτω από πολλά γνωμικά παραπέμπουν σε άλλα γνωμικά τής συλλογής με θέμα ίδιο ή σχετικό. Ο αναγνώστης θα βρει είτε συχνά την ίδια σκέψη με διαφορετική διατύπωση, είτε κάποτε και μια σκέψη αντιφατική.

Στη μελέτη του, ο αναγνώστης θα βοηθηθεί φυσικά κι από το Ευρετήριο που βρίσκεται στο τέλος τού βιβλίου.